Шул рәвешле күпчелек галимнәр урта мәктәптә сүз төркемнәрен өйрәтүнең максатын һәм юнәлешләрен билгеләгән китап-дәреслекләр бастырды. Әмма алмашлыкны гына өйрәтү объекты итеп алган махсус монография юк иде әле. Соңгы елларда Д.Г. Тумашева, Ф.С. Сафиуллина, М.З. Зәкиев, Ф.М. Хисамова, Ч.М. Харисова кебек галимнәрнең хәзерге татар әдәби теленең морфологиясенә багышланган тирән эчтәлекле дәреслек-китаплары дөнья күрде.

Шулай итеп, татар теле һәм әдәбияты укытучысының һөнәри компетентлыгын үстерүдә сүз төркемнәренең тарихын, аның тамырларының кая барып тоташуын, шул чорда армый-талмый халыкка хезмәт иткән танылган татар методистларын, аларның хезмәтләрен белү, телгә өйрәтүнең максат-бурычларын ачыклау, нинди уку-укыту ысулларын кулланууларын өйрәнү дә зарур.

Литература

1. Алпаров, Г. Шәкли нигездә татар грамматикасы / Г. Алпаров. – Казан, 1945.
2. Вәлиди, Җ. Татар теленең грамматикасы / Җ. Вәлиди. – Казан, 1919.
3. Казембек, А. Общая грамматика турецко-татарского языка / А. Казембек. Казань, 1846.
4. Насыйри, К. Әнмүзәҗ / К. Насыйри. – Казань, 1895.
5. Троянский, А. Краткая татарская грамматика / А. Троянский. – СПБ, 1814.
6. Тумашева, Д.Г. Хәзерге татар әдәби теле / Д.Г. Тумашева. – Казан: Казан университеты нәшр., 1978. – 220 б.
7. Хангилдин, В.Н. Татар теле грамматикасы / В.Н. Хангилдин. – Казан: Таткитнәшр., 1959. – 641 б.
8. Харисова, Ч.М. Татар теле. Теория, күнегүләр, тестлар: Абитуриентлар һәм студентлар өчен ярдәмлек / Ч.М. Харисова. – Мәгариф, 2006. – 207 б.
9. Шакурова, М.М. Становление и развитие методики преподавания татарского языка в иноязычной аудитории. – Научный Татарстан. – 2010. – №3. – С. 207-214

Шәйдуллина Гөлназ Камилевна
Харисов Фираз Фахразович
Казан (Идел буе) федераль университеты, Казан

РУС ТЕЛЕНДӘ СӨЙЛӘШҮЧЕ УКУЧЫЛАРНЫ ТАТАРЧА ӘЙТЕЛЕШКӘ ӨЙРӘТҮ ҮЗЕНЧӘЛЕКЛӘРЕ

Излагаются некоторые особенности обучения татарскому произношению учащихся начальных классов школ с русским языком обучения с учетом последних достижений в области психологии, лингвистики, дидактики и методики обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: *методика, навыки, виды речевой деятельности, произношение, язык.*

It presents some of the features of learning Tatar pronunciation of pupils of initial classes of schools with Russian language of instruction based on the latest achievements in the field of psychology, linguistics, didactics and methodology of teaching foreign languages.

Key words: *methodology, skills, types of speech activity, pronunciation, language.*

Республикабызда телләр сәясәтенең гармонияле үсеше татар телен белем бирү оешмаларында укытуның сыйфатына һәм көндәлек тормышта кулланылу мөмкинлегенә бәйле. Мондый шартларда рус телендә сөйләшүче балаларга татар теле укыту методикасы алдына җитди бурычлар куела. Укучыларны татарча әйтелеш күнекмәләренә өйрәтү һәм аларны үстерү татар телен чит тел буларак укытуның максаты булып тора [Харисов, 2015: 57-63].

Рус телендә сөйләшүче укучыларны татарча телдән сөйләмгә өйрәткәндә, әйтелешкә өйрәтү яки сөйләмне тыңлый һәм аңлый белергә өйрәтү мөһим роль уйный [Kharisov, 2014: 440]. Ишетеп аңлау – сөйләмне кабул итүнең һәм аңлауның катлаулы психолингвистик процессы. Ул төп функциясеннән башка тагын берничә өстәмә вазифаны башкара:

- уку процессы белән идарә итүне тәэмин итә;
- укучыларның сөйләм эшчәнлеген стимуллаштыра;
- башка сөйләм эшчәнлеге төрләрен булдыруга нигез булып тора.

Ишетеп аңлау күнегүләренең кайберләре:

- рәтләп бирелгән сүзләрне тыңлагыз. Аларны шул тәртиптә кабатлагыз;
- парлап бирелгән сүзләрне тыңлагыз һәм кабатлагыз: *бар-бир, ал-сал, күз-көл;*
- фразаларны тыңлагыз һәм аларны бер җөмлә итеп тоташтырыгыз;
- сүзләрне тыңлагыз һәм кабатлагыз.

Укучыларны татарча әйтелешкә өйрәткәндә, башка сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча да махсус күнегүләр кирәк була.

Кайбер лингвометодистлар фикеренчә укучыларга сүзләрне иҗекләргә бүлеп бирү дә уңышлы булачак. Бу исә сүзне тизрәк истә калдырырга, аны дөрес әйтергә һәм дөрес язарга ярдәм итәчәк. Мәсәлән, *кү-бә-ләк-ләр, чиш-мә-ләр, та-ра-фын-нан* [Харисова, 2001: 37-39].

Ятларга бирелә торган һәр сүзне, фразаны укучылар аңларга һәм аларның тәрҗемәсен белергә тиешләр. Бала өчен аңлаешсыз сүз яки сүзләр тезмәсен ятлауның файдасы һәм нәтиҗәсе булмаячак.

Тел өйрәнү – шул телгә исем биргән халыкның тормыш-көнкүрешен, гореф-гадәтләрен, мәдәниятен дә өйрәнү дигән сүз. Димәк, белем һәм тәрбия бирүнең бердәм булырга тиешлеген истә тоту аеруча мөһим. Рус телендә сөйләшүче башлангыч сыйныф укучыларын укырга өйрәткәндә, татарлар

тормышының үзенчәлекләрен чагылдырган халык җәүһәрләрен тәкъдим итү дә мөһим гамәлләрдән санала.

Татарча сүзләрне, сүзтезмәләрне өйрәтүдә, укучыларда башка телгә карата кызыксыну булдыруда төрле уеннарның (фонетик, лексик, грамматик) әһәмияте зур. Уен баланың фикерләү сәләтен үстерә, авазларның әйтелешен ул иптәшләренә яки укытучыга ияреп кабатлый ала.

Фонетик уеннар, тел белеме казанышларын исәпкә алып, теорияне практикада куллана белү шартларында оештырыла. Дәреслектәге теге яки бу теманы ныгытуга, кабатлауга багышланган биремнәр үткәрелә торган уеннар вакытында да татарча дөрес әйтелешне үзләштерергә ярдәм итәчәк.

Рус телендә сөйләшүче балаларны татарча әйтелешкә өйрәткәндә кулланылучы фонетик уеннарның үзләренә генә хас билгеләреннән түбәндәгеләрне күрсәтергә мөмкин:

- Уеннар укучыларның яшь аермалыкларын искә алып оештырыла.
- Уенда катнашу ихтыяри-мәҗбүри итеп куела.
- Укучыларны татарча әйтелешкә өйрәтү өчен оештырылган уен кызыклы һәм мавыктыргыч булырга тиеш.
- Татарча сүзлек запасы аз булуын истә тотып, уен шартларын укучыларның ана телендә аңлатырга кирәк. Шунысы мөһим: уен балаларны укыту-тәрбияләү-үстерү процессының бердәм булуын күздә тотып оештырыла [Харисова, 2001: 90].

Укучыларның дөрес укуына ирешү өчен, сүзләрнең әйтелешен, язылышын, мәгънәсен, ясалышын, башка сүзләр белән бәйләнешен, сөйләмдә кулланылышын үзләштерү мөһим. Татар һәм рус телләрендәге авазларның аермасын ачыклау, фонетик кыенлыкларны билгеләү, сүзләрнең мәгънә ягыннан аермаларын күрсәтеп бару да зур әһәмияткә ия.

Әдәбият

Аванесов, Р.И. Русское литературное произношение: Учеб. пособие для пед. ин-тов / Р.И. Аванесов. – М.: Просвещение, 1984. – 393 с.

Байчура, У.Ш. Звуковой строй татарского языка / У.Ш. Байчура. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1959. – Ч. 1. – 184 с.

Харисов, Ф.Ф. Татар телен чит тел буларак өйрәтүнең фәнни-методик нигезләре / Ф.Ф. Харисов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. – 302 б.

Харисова, Ч.М. Теория и практика обучения татарскому произношению в русскоязычных школах (начальный этап): Пособие для учителя / Ч.М. Харисова. – СПб.: филиал изд-ва «Просвещение», 2001. – 167 с.

Kharisov, F.F., Kharisova, C.M. Bilingualism and multilingualism in a globalized society // Life Science Journal . – 2014. – Том: 11 . – Выпуск: SPEC. ISSUE 11 . – P. 439 – 443.